

1913-1914 YILLARINDA YAYINLANAN ÇOCUK DÜNYASI VE ÇOCUK DUYGUSU DERGİLERİ VE TİCARETİN MİLLİLEŞMESİ VE MÜSLÜMAN BOYKOTAJINA İLİŞKİN BU DERGİLERDEKİ YAZILAR*

*Ebru DAVULCU***

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde Balkan savaşlarının ardından yükselen Türkçü-milliyetçi politikalar, ticarî hayatta da kendisini göstermiştir. 1913-1914 yılları arasında devlet içinde yaşayan Rumlara karşı uygulanan Müslüman Boykotajı bunun bir sonucudur. Boykotaj ile savaş esnasında Rumeli'de ekonomik baskılara maruz kalan Türk halkının intikamı alınmak istenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde ihanet içinde olduğu düşünülen Rum azınlıklar zor duruma düşürülecek ve ticarete millileşme sayesinde Batının esareti sona erdirilecektir.

Ticarete millileşme ve Müslüman Boykotajı hakkında toplumun bilgilendirilmesinde, dönemin gazete ve dergileri de kullanılmıştır. İttihat ve Terakki'nin milli bir nesil yetiştirme çabalarından hareketle, bu konu ile ilgili yazılar çocuk dergilerinde de yayınlanmıştır. Bu çalışmada, dönemin önemli dergilerinden *Çocuk Dünyası* ve *Çocuk Duygusu* dergileri ve bu dergilerde yer alan ticarete millileşme ve Müslüman Boykotajı konulu yazılar incelenmiştir. Bu iki derginin seçilmesinde, Müslüman Boykotajının yaşandığı 1913-1914 yıllarında yayınlanmalarının ve *Çocuk Dünyası* dergisinin naşirinin Türk Yurdu Kitabhanesi; *Çocuk Duygusu* dergisinin sahibinin ise Ermeni asıllı Leon Lütfi olmasının etkisi vardır. İki dergi arasında yapılan karşılaştırma ile ticarete millileşme konusunda hem Türkler hem de azınlıklar arasında fikrî bir farklılığın olup olmadığı ortaya konulmuştur.

Niteliksel tarihsel bir araştırma olan bu çalışma sonucunda, Müslüman Boykotajı konusunda iki dergi arasında anlaşmazlık olduğu görülmüştür. Bununla birlikte her iki dergi de siyasî ve iktisadî alanda ülkenin içinde bulunduğu zor şartlardan kurtarılması için çocuklara vatan sevgisinin, çalışmanın, ticaret yapmanın önemini kavratmak istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticarete millileşme, Müslüman Boykotajı, *Çocuk Dünyası* Dergisi, *Çocuk Duygusu* Dergisi

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, El-mek: eakbaba@erciyes.edu.tr

**ÇOCUK DÜNYASI AND ÇOCUK DUYGUSU MAGAZINES
PUBLISHED BETWEEN 1913 AND 1914 AND WRITINGS IN
THESE MAGAZINES RELATED TO NATIONALIZATION OF THE
TRADE AND MUSLIM BOYCOTTING**

ABSTRACT

Turkist-nationalist policies rising after the Balkan wars in Ottoman Empire revealed itself in the business life. Muslim boycott applied onto Greek people living within state during 1913-1914 years is a result of this. In this study, Çocuk Dünyası and Çocuk Duygusu magazines and articles themed nationalization in trade and Muslim boycott in these magazines were examined with reference that efforts of Union and Progress Committee for growing a national generation affected children magazine publishing.

As a result of this study that is a qualitative historical research, it was seen that there is a conflict between two magazines in regard to Muslim Boycott since publisher of Çocuk Dünyası magazine is Türk Yurdu Kitabhanesi, besides the owner of Çocuk Duygusu magazine is Leon Lütüfi of Armenian origin. On the other hand, both magazines desired children to comprehend the importance of love of country, working and trading for recovering the country from difficult conditions it experienced in political and economic fields.

STRUCTURED ABSTRACT

Balkan wars caused significant changes in Ottoman Empire in terms of political, economic and social areas. Losing the lands in Rumelia because of the war and consequently immigration of the Rumelians who wanted to escape from the genocide, religious pressure and economic woes¹ affected the Ottoman Empire politically, economically and socially in a negative way (Kaya, 2013: 2). Union and Progress Association that was legalized politically by directly taking over the ruling power with the raid on the Sublime Porte (Yiğit, 2015: 828); followed a Turkist-nationalist (Kaymak, Aykaç, 2014: 334) policy which brought values that are based on language, history and culture unity into the forefront in this period. The belief that the Ottomanism ideal did not have much meaning, Bulgarians, Serbians and Rums who lived in Ottoman Empire did not act as Ottomans but as Bulgarians, Serbians and Rums during the war had an impact on it (Hanioglu, 1985: 1398).² As a result, communities who lived together in Ottoman

¹ Balkan people could live according to their religious beliefs thanks to the religious tolerance of Ottoman Empire. However, it cannot be said that the same tolerance was showed to Turks in the lands that Balkan States acquired with the war. Especially, Bulgarians oppressed Turkish people to change their religions. Besides, the Greek government distributed the goods and estates of Turkish people to Christians during the war. Muslims in Romania, Bulgaria and Serbia were also exposed to this economic pressure (Kaya, 2013: 2).

² Problems related to the minorities in Ottoman Empire increased until the end of the 19th Century. The Europe wanted to make the minorities living in the Empire revolt because of political and economic reasons. Therefore, they provoked the minorities using religious and nationalist emotions. As a result, non-Muslim people will be helped in terms of trade and the Ottoman Empire will be smaller economically and politically. This policy was especially effective on Rum and

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

Empire for years became distanced from each other because of this policy. The Turkish society associated the atrocity caused by the Balkan wars with the minorities that lived in their lands.

Nationalization occurred also in the business life. Nationalization in the field of commerce is a revenge to be taken for the Turks who were exposed to economic troubles in Rumelia during the Balkan wars and an opportunity for taking revenge on the Rum minorities who were in betrayal in the Ottoman Empire. Besides, it is a way to get rid of the captivity of the West.

Muslim boycotting occurred between the years of 1913 and 1914 is a result of this policy. Economic boycott was made before in Ottoman Empire at constitutional period II.³ The difference between 1913-1914 Muslim Boycotting and these boycotts is they were made against not the other countries but the Rums who were citizens of Ottoman Empire. (Kerimoğlu, 2006: 93). Boycotting means much more than a gun pointed at the foreign enemies for Union and Progress Association. Boycotting is a gun against the economic superiority of the Rums and a tool to encourage the Muslim enterprise and entrepreneurs (Ahmad, 1999: 110). The capital belonging to the Rums would be nationalized without damaging and Rums would be forced to immigrate voluntarily thanks to boycotting (Dündar, 2008: 204).

Press was a significant tool for announcing the boycotting against the Rums in Ottoman Empire and attracting supporters. In this regard, it can be stated that periodicals published for the children were used effectively in order to extend the boycott wave including the children.⁴ In this study, *Çocuk Duygusu* and *Çocuk Dünyası* magazines published at constitutional period II will be introduced and writings in these magazines about the trade and Muslim boycotting will be analyzed. The reason why these two magazines were chosen was they were published during the years when Muslim Boycotting happened.⁵

Moreover, the fact that the publisher of *Çocuk Dünyası* was Türk Yurdu Kitabhanesi and the owner of *Çocuk Duygusu* magazine was Leon Lütü who has Armenian origin and there is an opportunity to make a comparison between these two magazines with respect to trade and boycott played a role for choosing these magazines. As a matter of fact, the reason of some conflicts between these two magazines is that Leon Lütü has Armenian origin. A writing of which title is "our last but required response" prepared by Leon Lütü reveals this conflict. Leon Lütü, addressing to *Çocuk Dünyası*, stated that *Çocuk Dünyası* repeatedly told him to publish a magazine special for Armenian children because he is an Armenian; however he also stated that he is an Armenian but he is also an Ottoman with all his presence and

Armenians. Rums invested all the money they earned from the trading in the guns and armory secretly (Deniz, 2014, 281-282).

³ The first economic boycott movement was made against the Austria as annexed Bosnia into their lands at the Constitutional Period II. Another boycott movement was directed at Greeks as they did not give up their demands over Crete Island and leading the Rums for their own political aims (Kerimoğlu, 2006: 92).

⁴ Efforts of Union and Progress Association to create a national generation were reflected in almost every publication such as press and school books during the Constitutional Period II. The children are under the siege of values which are suitable for the targeted children type such as entertainment, what they eat, drink and wear. The readers of children magazines follow a broadcast streaming prepared as suitable for these values (Uçan, 2012: 175-176).

⁵ *Çocuk Dünyası* was published between 1913 and 1918, *Çocuk Duygusu* was published in 1913s.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

existence. He even explained that ingratitude should not be shown to him and he published literature, history, psychology, philosophy books while the people who criticized him were goofing around impudently (Leon Lütü, 24 Teşrin-i Evvel 1329: 7-8). The interest to see how an Armenian publisher dealt with nationalization and boycotting subjects is also a triggering event for conducting this study.

The reason of publishing *Çocuk Dünyası* and *Çocuk Duygusu* magazines had also an influence on choosing these magazines to be analyzed. As a result of the analyze, it was understood that *Çocuk Dünyası* magazine was published as children life and information related to it were neglected in the lands although they should have been given weight. It was stated in the writing called "Ideas of *Çocuk Dünyası*" published in the magazine that bringing up is much more significant than the high literature periodicals, important science books and politics journals. It was also stated in the writing that children's literature and knowledge was in a yawning gap and *Çocuk Dünyası* was published in order to fill this gap, motivate children to read and think and develop their minds in a way that they would become beneficial to their country in the future. It was explained in the writing that two student gazettes called *Çocuklara Mahsus Gazete* and *Arkadaş* were published in the last few years but they did not continue to be published and mentioning subjects which are difficult for children to comprehend without determining the needs of children psychology and spirit rather than indifference was pointed out as the reason of this situation. Attention was drawn to the fact that myths and tales are used in Europe to accustom children with reading; the fact that children who are forced to read boring writings will be discouraged against reading at the first place was emphasized and it was announced that they would be considering this point for *Çocuk Dünyası* in the writing (*Çocuk Dünyası*, 14 Mart 1329: 1).

Çocuk Duygusu determined their publishing aim as serving for increasing knowledge of the children and clearing their conscience. Explanations related to the publishing aims of the magazine were provided for the first edition of the magazine in the writing named "Maksad and Meslek" (Aim and Occupation) which was prepared by Baha Tevfik, the editor of this first edition. It was pointed out that a nation that does not care about bringing up should not expect decency from the grownups; people should be taught manners when they are young because as the twig is bent, so grows the tree. Baha Tevfik explained that they want to nurture the children in a scientific way and give gazettes to the children instead of toys. Baha Tevfik, explaining that those who think children could be educated by making them read difficult books, philosophical and moral articles or those who want to educate children by beating them would be wrong reminded that children would become grownups and a part of the society. Baha Tevfik expressed that *Çocuk Duygusu* aimed to entertain children; inform and educate them on the moral grounds along with entertainment rather than dull articles and ideas (Baha Tevfik, 6 Haziran 1329: 2). *Çocuk Dünyası* and *Çocuk Duygusu* are different on that sense from the other children gazettes of this term.

In this study which is a qualitative and historical research, information related to the Muslim boycotting was acquired by making

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

literature review at first; information about *Çocuk Duygusu* and *Çocuk Dünyası* was provided by making document review and writings which tell the nationalization of the trade and Muslim Boycotting were chosen and meaning was given.

In the study, editions of *Çocuk Dünyası* throughout 1913-1914 when the Muslim Boycotting happened and editions of *Çocuk Duygusu* in 1913 were analyzed. The first 75 editions of *Çocuk Dünyası* were reached from Hakkı Tarık Us Collection, 77 and 78. Editions were reached Ankara National Library; 52, 55 and 60. Editions of *Çocuk Duygusu* were reached from Hakkı Tarık Us Collection.

As a result of the analysis of the magazines, it was seen that both patriotism and vengeance against the Rumelians and Bulgarians were intensively mentioned. According to *Çocuk Dünyası*, children are the hopes of the country. Therefore, they should work hard. Because, working is mandatory in order to protect the country from invades of the enemies. *Çocuk Duygusu* also considers working for the future of the country as a valuable thing. Besides, people should be brave. Treason of the enemies to be fought can be responded in that way.

The importance of procuring economic life is also mentioned in the magazines. Turks should also be rich by trading similar to the other nations' improvements by working. Trade is the spirit of the nations and it should be developed in Turkish Nation as well. Trade should be made in order to live prosperity and save the country. Besides, it is not hard for Turkish people who once spread fear the universe to become famous in the commercial life.

Muslim Boycotting is another subject which was mentioned in the magazines related to the nationalization of the trade. Writings about the Muslim Boycotting in the *Çocuk Dünyası* and *Çocuk Duygusu* magazines are contextually different from each other. *Çocuk Dünyası* recommends the boycotting. Domestic goods and arts should be revived in order to get rid of the economic slavery of the Europe. Therefore, all kind of future can be provided. *Çocuk Duygusu* stated that boycotting was started against the Christian citizens and exceptional conditions should be there in order to break off relations with the people who are not Turks. Leon Lütü, the owner of the magazine, did not consider boycotting is appropriate for the people who were born and raised in Ottoman lands, do not know any other language except for Turkish, pay taxes to the Turkish government and help Turkish communities. He presented himself as an example for this subject. This intellectual difference between the two magazines turned into a conflict. The fact that the ownership of the *Çocuk Duygusu* magazine belonged to Leon Lütü who had Armenian origins; and the publisher of *Çocuk Dünyası* was Türk Yurdu Kitabhanesi had an impact on the intellectual conflict about the Muslim boycotting.

In conclusion, the two magazines both agree on necessity to make the children understand the importance of patriotism, independence, working and trading for getting rid of the harsh political and economic conditions although there are intellectual conflicts.

Key Words: Nationalization in trade, Muslim Boycott, *Çocuk Dünyası* Magazine, *Çocuk Duygusu* Magazine

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

Giriş

Balkan savaşları, Osmanlı Devleti'nde siyasî, iktisadî ve toplumsal alanda önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Savaşla birlikte Rumeli'deki toprakların kaybedilmesi ve bunun sonucunda soykırımdan, dinî baskılardan, ekonomik sıkıntılardan⁶ kurtulmak isteyen Rumelililerin göçü, Osmanlı Devleti'ni siyasî, ekonomik ve toplumsal olarak olumsuz etkilemiştir (Kaya, 2013: 2). Bu dönemde Bab-ı Âli Baskını ile iktidara doğrudan hakim olarak siyasî anlamda legalize olan İttihat ve Terakki Cemiyeti (Yiğit, 2015: 828); dil, tarih ve kültür birliğine dayalı değerleri ön plana çıkaran Türkçü-milliyetçi (Kaymak, Aykaç, 2014: 334) bir politika takip etmiştir. Bunda Osmanlılık idealinin fazla bir anlam taşımadığına inanılmasının, Osmanlı topraklarında yaşayan Bulgarların, Sırların, Rumların savaş esnasında birer Osmanlı gibi değil; Bulgar, Sırp, Rum gibi davranmalarının da etkisi vardır (Hanioğlu, 1985: 1398).⁷ Neticede, Osmanlı Devleti'nde yıllarca bir arada yaşanan topluluklar bu politika ile birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Türk toplumu, Balkan savaşları ile yaşanan mezalimin acısını kendi topraklarında yaşayan azınlık halkla ilişkilendirmiştir.

Millileşme, ticarî hayatta da kendisini göstermiştir. Ticarî alanda millileşme, Balkan Savaşları esnasında Rumeli'de ekonomik sıkıntılara maruz kalan Türkler için alınacak ölç ve Osmanlı Devleti'nde ihanet içinde olan Rum azınlıklardan alınacak intikam için bir fırsattır. Ayrıca batının esaretinden kurtulmanın da bir yoludur.

1913-1914 yılları arasında gerçekleştirilen Müslüman Boykotajı, bu politikanın bir sonucudur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde, daha evvel de iktisadî boykot gerçekleştirilmiştir.⁸ 1913-1914 Müslüman Boykotajının bu boykotlardan farkı, diğer ülkelere değil, Osmanlı vatandaşı olan Rumlara karşı gerçekleştirilmesidir (Kerimoğlu, 2006: 93). Boykotaj, İttihat ve Terakki Cemiyeti için yabancı düşmana karşı kullanılacak silahtan daha fazlasını ifade etmektedir. Boykotaj, Rumların ekonomik üstünlüğüne karşı bir silah ve Müslüman girişimini ve girişimcilerini teşvik için bir araçtır (Ahmad, 1999: 110). Boykotaj sayesinde, Rumların elindeki sermaye tahrip edilmeden millileştirilecek ve Rumlar gönüllü olarak göçe zorlanacaktır (Dündar, 2008: 204).

Rumlara karşı Osmanlı Devleti'nde uygulanan boykotajın duyurulmasında ve taraftar toplamasında basın önemli bir araçtır. Bu bakımdan çocukları da kapsayan boykotaj dalgasının büyümesi amacıyla, çocuklar için çıkarılan süreli yayınların da etkin bir biçimde kullanıldığı belirtilebilir.⁹ Bu çalışmada, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yayınlanan *Çocuk Duygusu* ve *Çocuk Dünyası* dergileri tanıtılacak ve bu dergilerde yer alan ticaret ve Müslüman Boykotajı konusu

⁶ Osmanlı Devleti'nin dini hoşgörüsü sayesinde Balkan halkları dinî inançlarını rahatça yaşamıştır. Ancak savaşla birlikte Balkan Devletlerinin elde ettikleri topraklardaki Türklere karşı aynı hoşgörüyü gösterdiği söylenemez. Özellikle Bulgarlar, din değiştirmek konusunda Türklere baskı uygulamışlardır. Ayrıca, savaş esnasında Yunan hükümeti, Müslümanların mal ve emlakını Hristiyan halka dağıtmıştır. Romanya, Bulgaristan, Sırbistan'daki Müslümanlar da bu ekonomik baskıya maruz kalmışlardır (Kaya, 2013: 2).

⁷ Osmanlı Devleti'nde azınlıklarla ilgili problemler, 19. yüzyıl sonlarına doğru artmıştır. Avrupa, siyasî ve ekonomik nedenlerle imparatorluk içinde yaşayan azınlıkları ayaklandırmak istemiştir. Bu nedenle de dinî ve milliyetçi duyguları kullanarak azınlıkları galeyana getirmiştir. Böylece, gayrimüslüm halka ticarî konuda yardımcı olunacak, Osmanlı İmparatorluğu ekonomik ve siyasî olarak küçülecektir. Bu politika özellikle Rum ve Ermeniler üzerinde tutmuştur. Rumlar ticaretten kazandıklarını gizlice silah ve cephaneye yatırmışlardır (Deniz, 2014, 281-282).

⁸ II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki ilk ekonomik boykot hareketi Bosna Hersek'i topraklarına kattığı için Avusturya'ya karşı yapılmıştır. Diğer bir boykot hareketi ise, Yunanistan'ın Girit üzerindeki isteklerinden vazgeçmemesi ve Osmanlı vatandaşı olan Rumları kendi siyasî amaçları için yönlendirmesi nedeniyle Yunanistan'a karşı uygulanmıştır (Kerimoğlu, 2006: 92).

⁹ II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki'nin milli bir nesil yaratma gayretleri basından okul kitaplarına kadar çocuğa ulaşan her yayına yansır. Yapılan yayınlarla çocuk, eğlence hayatına, yediklerine, içtiklerine, giydiklerine kadar hedeflenen çocuk tarzına uygun değerlerin kuşatması altındadır. Çocuk dergilerinin okurları, bu değerlere uygun hazırlanan bir yayın akışını takip etmektedir (Uçan, 2012: 175-176).

yazılar incelenecektir. Bu dergilerin tercih edilmesinde, her iki derginin de Müslüman Boykotajının gerçekleştirildiği yıllarda çıkmış olmasının etkisi vardır.¹⁰

Ayrıca, *Çocuk Dünyası*'nın naşirinin Türk Yurdu Kitabhanesi, *Çocuk Duygusu*'nun sahibinin Ermeni asıllı Leon Lütüfî olmasının ve ticaret ve boykotaj konusunda bu iki dergi arasında karşılaştırma yapma olanağının bulunmasının da bu dergilerin seçilmesinde payı vardır. Zaten Leon Lütüfî'nin Ermeni asıllı olması, bu iki dergi arasında çıkan kimi anlaşmazlıkların da sebebidir. Leon Lütüfî tarafından "Bizim de son fakat mecburi cevabımız" başlığı ile hazırlanan bir yazı bu anlaşmazlığı gözler önüne sermektedir. Yazıda, Leon Lütüfî, *Çocuk Dünyası*'na hitap ederek, *Çocuk Dünyası*'nın kendisine Ermeni olduğu için, Ermeni çocuklarına özel bir risale çıkarmasını tekrar edip durduğunu aktarmış, Ermeni olduğunu ancak tüm kanıyla, canıyla, mevcudiyeti ile Osmanlı olduğunu belirtmiştir. Hatta eleştiri yöneltlenlerin ahlâktan, terbiyeden yoksun bir biçimde avare dolaşırken, kendisinin edebiyat, tarih, psikoloji, felsefe kitapları neşrettiğini vurgulamış, nankörlük edilmemesi gerektiğini açıklamıştır (Leon Lütüfî, 24 Teşrin-i Evvel 1329: 7-8). Çalışmanın yapılmasında, Ermeni asıllı bir yayıncının millileşme ve boykotaj konusuna nasıl eğildiğine duyulan merak da tetikleyicidir.

Niteliksel tarihsel bir araştırma olan çalışmada, literatür taranarak elde edilen Müslüman Boykotajına dair bilgi doğrultusunda, doküman incelemesi yapılarak hem *Çocuk Duygusu* ve *Çocuk Dünyası* dergileri hakkında bilgi verilmiş hem de bu dergilerdeki ticaretin millileştirilmesi ve Müslüman Boykotajını anlatan yazılar seçilerek anlamlandırılmıştır.

Çalışmada, *Çocuk Dünyası* dergisinin Müslüman Boykotajının yaşandığı 1913-1914 yıllarındaki, *Çocuk Duygusu*'nun 1913 yılındaki sayıları incelenmiştir. *Çocuk Dünyası*'nın ilk 75 sayısına Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'ndan, 77 ve 78. sayılarına Ankara Milli Kütüphaneden; *Çocuk Duygusu*'nun ilk 52, 55 ve 60. sayılarına Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'ndan erişilmiştir.

1. *Çocuk Dünyası* Dergisi

Çocuk Dünyası dergisi, 14 Mart 1329-22 Teşrin-i Evvel 1330 tarihleri arasında 79 sayı yayınlanmıştır.¹¹ Derginin sahipliği ile ilgili bilgi verilmemiştir. Müdürü, Tefik Nureddin'dir. Tefik Nureddin adı ilk 36 sayı serlevhada kalmıştır. 36. sayıdan sonra, ya son sayfada ya da sondan bir önceki sayfada matbaahane bilgisi yanında isme yer verilmiştir. 36. sayıdan 50. sayıya kadar serlevhada, Müdür Tefik Nureddin yerine naşir bilgisi bulunmaktadır. Bu bilgiye göre, derginin naşiri Türk Yurdu Kitabhanesi'dir.

Çocuk Dünyası dergisinin idarehanesine ilişkin 75. sayıya kadar bilgi yoktur. 75. sayıda son sayfada idarehane adresinin "İstanbul Çocuk Dünyası Posta Kutusu 74", telefon numarasının "İstanbul 58" olduğu ifade edilmiştir.

Derginin müracaat yeri, özellikle ilk 32 sayı boyunca değişime uğramıştır. Müracaat yeri olarak gösterilen adresler Bâb-ı Âli Caddesi'nde 775 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi, Bâb-ı Âli Caddesi'nde 38 numaralı Zaman Kitabhanesi, Bâb-ı Âli Caddesi'nde 77 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi, Bâb-ı Âli Caddesi'nde 78 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi, İstanbul Cağaloğlu numara 35, İstanbul Nur-i Osmaniye civarında Şeref Efendi Sokağında 17 numaralı daire şeklindedir.¹² Dergide kimi zaman müracaat adreslerinin değişimine ilişkin bilgi verilmiştir.

¹⁰ *Çocuk Dünyası* 1913-1918, *Çocuk Duygusu* 1913 yıllarında yayınlanmıştır.

¹¹ *Çocuk Dünyası*, 1334-1335 yılları arasında ve Cumhuriyet'in ilânından sonra da yayın yapmıştır. Ancak bu çalışmada, Müslüman Boykotajının gerçekleştirildiği 1329-1330 yılları arasındaki dönem incelenecektir.

¹² Derginin ilk sayısı Bâb-ı Âli Caddesi'nde 775 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi'ni, ikinci ve üçüncü sayıları Bâb-ı Âli Caddesi'nde 38 numaralı Zaman Kitabhanesi'ni, dördüncü sayısı Bâb-ı Âli Caddesi'nde 77 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi'ni, beşinci ve altıncı sayıları Bâb-ı Âli Caddesi'nde 78 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi'ni, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sayıları Bâb-ı Âli Caddesi'nde 38 numaralı Zaman Kitabhanesi'ni müracaat yeri olarak

Örneğin 20. sayıda *Çocuk Dünyası*'nın Nur-i Osmaniye'de Şeref Efendi Sokağı'nda 17 numaraya taşındığı bildirilmiştir. Bilmecelerin cevabını göndereceklerin bu adrese ulaşması istenmiştir (Çocuk Dünyası, 25 Temmuz 1329: Kapak). 32. sayıda yayınlanan "İdarehanemizin Nakli" başlıklı yazıda, *Çocuk Dünyası*'nın Bab-ı Ali Caddesi'nde Türk Yurdu Kitabhanesi'ne taşınacağı açıklanmış, kartpostal, kitap, varaka göndereceklere adres bilgisi verilmiştir (Çocuk Dünyası, 17 Teşrin-i Evvel 1329: 8).

Derginin ilk 12 sayısı Kader Matbaası'nda basılmıştır. 13. ve 45. sayıları arasında Matbaa-yı Hayriye ve şürekâsında basılan dergi, 46 ve 50. sayıları arasında İkdâm, 51 ve 71. sayıları arasında yeniden Matbaa-yı Hayriye ve şürekâsı, 72. sayısında Kader, 73 ve 78. sayıları arasında da yine Kader Matbaası'nda basılmıştır.

Derginin yayınlandığı ilk dönemde nüsha fiyatı ve abonelik bedeli değişmemiştir. Nüsha fiyatı 10 para olan derginin abonelik bedeli Osmanlı memleketi için 15 kuruş, Rusya için 2 ruble, başka memleketler için 5 franktır. 31. ve 49. sayılar arasında, derginin ilk sayfasında bir senelik abonelik için 50 nüsha verileceği bildirilmiştir.

Dergide ilân ve reklâm yayınlanmaktadır. Yayınlayacağı ilânlarla ilgili olarak, 42. ve 49. sayıları arasında fiyat bilgisi verilmiştir. Bu bilgiye göre, ilânın beher satırı 2 kuruştur. Yapılan incelemede reklâm ve ilânların genellikle kitap ve dergilerle ilgili olduğu görülmüştür. Reklâm ve ilânlarda yer alan bu kitap ve dergiler arasında *Çocuk Müzesi*, *Talebe Defteri*, *Mekteb Âlemi*, *Yeni Fikir*, *Tilkinin Muhakemesi*, *Toprak*, *Hakka Doğru*, *Büyük Duygu*, *İslâm Dünyası*, *Şehbal*, *Mektepli*, *Türk Yurdu*, *Gülbayrak*, *Mektep Duyguları*, *Yeni Hayat*, *Ticaret ve Nasip*, *İslâm Mecmuası*, *Yeni Turan*, *Beyaz Gölgeleler*, *Çıkan Makalelerimden*, *Çocuklarımıza Neşideler*, *Harap Mabedler*, *Eski Şura-yı Ümmet*, *İzcilik*, *Tedrisad Mecmuası*, *Küçük Türk Tarihi*, *Keşşâflar*, *Turunç Güzeli*, *Mekteb-i Vatan*, *Urgancı Hasan*, *Tavşan Kardeşin Kurnazlıkları*, *Giyometel*, *Bir Afacanın Hikâyesi*, *Türk Duygusu*, *Türklük*, *Kızıl Maskenin Esrarı*, *Softalar ve Medreseler*, *Halka Doğru*, *Yeni Fikir*, *Sihirli Halı*, *Harb Oyunları*, *Kırmızı Siyah Kitab*, *Hayvanların Görevi*, *İdman*, *Çiftlik Müdürü*, *Hamal Receb'in Hikâyesi*, *Türk Kitabı*, *Bilgi Mecmuası*, *Turan Masalları*, *Ala Geyik*, *Yüz Karası*, *Beşir'in Rüyası*, *Âlem-i İslâm*, *Deli Terzi*, *Cin Ali'nin Hikâyeleri* bulunur.

Kitap ve dergilerin dışında kitabhane reklâmı da yapılmıştır. Mekteb-i Ümid, Karabet Kitabhanesi reklâmı yapılan bu kitabhaneler arasında yer alır. Ayrıca Türkçe ve Fransızca öğrenmek isteyenler için muallim ve Sirkeci'de Ali Efendi Sineması'nın reklâmları da yapılmıştır.

Dergide ilgi çeken bir reklâm İngiliz Kumaşlarına aittir. Türklere ticaret yapmanın öneminin yoğun bir biçimde anlatıldığı dergide, İngiliz kumaşlarının reklâmının yapılması dikkat çekmektedir.

Çocuk Dünyası dergisi haftada bir Perşembe günleri yayınlanmıştır. Yapılan incelemede, derginin yayınlandığı ilk dönemde sadece iki kez bu çizginin dışına çıktığı görülmüştür. İlk olarak dergi 18. sayısını, 17. sayısından 6 gün sonra 10 Temmuz 1329 tarihinde, Çarşamba günü yayınlamıştır. Dergide bu konuda bir açıklama yapılmamıştır. Ancak 18. sayıda kapakta yer alan "10 Temmuz-Edirne" başlıklı yazı, derginin yayın periyodundan bir gün evvel çıkmasına ilişkin ipucu olabilir. Yazıda, 10 Temmuz'da beş yıl evvel Osmanlıların istiklâllerini, hürriyetlerini kazandığından söz edilmiş, beş yıl sonra da Edirne'nin kazanıldığı ve bundan duyulan memnuniyet açıklanmıştır. Ardından da bu günün padişaha, millete, orduya kutlu ve mübarek olması dilenmiştir (Çocuk Dünyası, 10 Temmuz 1329: Kapak).

göstermiştir. Dergide 11. ve 20. sayılar arasında müracaat yeri olarak İstanbul Cağaloğlu numara 35, 21. ve 31. sayılar arasında İstanbul Nur-i Osmaniye civarında Şeref Efendi Sokağında 17 numaralı daire bildirilmiştir. 32. sayıdan sonra ise, Bâb-ı Âli Caddesi'nde 77 numaralı Türk Yurdu Kitabhanesi müracaat yeri olarak ifade edilmiştir. 50. sayıdan sonra müracaat yerine dair dergide bir bilgi yer almaz.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

Dergi 73. sayısını ise, 72. sayısından 44 gün sonra yayınlamıştır. Dergi yayınına verdiği bu araya ilişkin olarak 73. sayısında bilgi vermiştir. “Sevgili okuyucumuza” hitabı ile başlayan yazıda, Avrupa cengi nedeniyle yaşanan kağıt münâkâlâtının kesilmesi ve matbaalarda mürettiblerin birçoğunun askere çağırılması sebebiyle geçici olarak çıkarılmayan derginin, okuyuculardan uzak bulunmamak ve onları arkadaşsız bırakmamak için bir çok fedakârlık ile yeniden yayın hayatına başladığı bildirilmiştir. Yazıda ayrıca derginin kağıt yetersizliği nedeniyle sekiz sayfa metin ve dört sayfa kapak olarak neşredileceği, kapaklara da hikâyeler ve resimler konacağı, kapakta yer kazanmak için de bilmeceleri cevaplayanlardan 50 kişinin isminin bildirileceği açıklanmış, bu nedenle okuyucudan özür dilenmiştir (Çocuk Dünyası, 6 Eylül 1330: 304).

Çocuk Dünyası dergisinde, Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Siyah beyaz hazırlanan derginin 8. ve 36. sayılar arasında ve 47. ve 48. sayısında kapak sayfaları, 39. ve 43. sayılar arasında tüm sayfaları renkli kağıda basılmıştır. Sayfa sayısı yayın hayatı boyunca değişen derginin kapaklar dâhil 8, 12, 14, 16, 20 sayfa halinde yayınlandığı olmuştur.¹³

Derginin kapak sayfasında üstte sağdan sola sene, numara, gün ve tarih bilgisi yer almaktadır. bu bilgilerin altında sağa yaslı biçimde büyük puntolarla “Çocuk Dünyası” adı, adın altında “Çocukların fikirlerini açmasına yardım eder ve haftada bir çıkar” ibaresi, bu ibarenin altında da derginin müdürünün ya da naşirinin ismi bulunmaktadır. Dergi adının solunda müracaat yeri ile ilgili bilgi, bu bilginin altında abonelik fiyatları ve bunun altında derginin nüsha fiyatı bulunmaktadır. Tüm bu bilgilerin altı yatay bir çizgi ile sayfa boyunca çizilmiştir. Sayfanın alt kısmı iki sütuna bölünmüş ve resim, şiir, hikâye, makale vb. yayınlanmıştır.

Resim 1: Çocuk Dünyası dergisinin kapağı

Dergide, 8. sayıdan itibaren bir kapak daha yer almaktadır. Bu kapakta üstte yine sağdan sola sene, numara, gün ve tarih bilgisi, bu bilgilerin altında ortalı ve büyük puntolarla derginin adı, adın altında da yine ortalı bir şekilde “Çocukların fikirlerini açmasına yardım eder ve haftada bir çıkar” ibaresi bulunmaktadır. Bu kısmın altı sayfa boyunca uzanan yatay bir çizgi ile çizilmiştir. Sayfanın altta kalan kısmı iki sütuna bölünmüş ve derginin o sayısı için hazırlanan yazılar, şiirler yayınlanmıştır.

¹³ Derginin ilk 7 sayısı kapaklar dahil 8 sayfadır. 8. ve 36. sayıları arasında 12 sayfa yayınlanan dergi, 37. ve 42. sayıları arasında 16, 43. sayısında 14, 44. ve 48. sayıları arasında 16, 47. Sayısında 20, 48. ve 51. sayıları arasında 16, 52. ve 53. sayılarında 14, 54. ve 72. sayıları arasında 16, 73. ve 78. sayıları arasında 12 sayfa halinde yayınlanmıştır.

Derginin 25. ve 51. sayıya kadar olan nüshalarında, hem dıştaki hem de içteki kapakta, serlevhada bir logo yayınlanmıştır. “Çocuk Dünyası” ve “İstanbul” yazılarının yer aldığı logoda, ay ve parıldayan yıldız dikkat çekmektedir. Zira ay ve yıldız Türklüğü hatırlatmaktadır. Bu logo dıştaki kapakta sağa yaslı biçimde bir, içteki kapakta hem sağa hem de sola yaslı iki tane kullanılmıştır. Logonun kullanılması ile birlikte serlevhada yer alan bilgiler de değişmiştir. Dergi dıştaki kapakta yer alan serlevhadaki müracaat yerine ve abonelik bedellerine ilişkin bilgiye serlevhanın altına, nüsha fiyatı bilgisini en üstteki tarih bilgisinin yanına taşımıştır.

Resim 2: *Çocuk Dünyası* dergisinde 25-51. sayılarda serlevhada bulunan logo

Dergide 51. sayıdan sonra ise kapak sayısı yeniden bire indirilmiştir. Kapakta üstte ortalı ve büyük puntolarla dergi adı, altında “Çocukların fikirlerini açmasına yardım eder ve haftada bir çıkar millî mecmuadır” cümlesi, bu cümlemin altında sağdan sola yıl, tarih ve sayı bilgisi bulunur.

Dergin kapak sayfalarında olduğu gibi, iç sayfaları da iki sütuna bölünmüştür. Fotoğrafların, şekillerin, grafiklerin, karikatürlerin, resimlerin görsel malzeme olarak kullanıldığı dergide bu malzemeler; hikâyelerin, bilmecelerin, fennî ve diğer ilmi konuların anlatılmasında tamamlayıcı olmuşlardır. Fotoğraflar ise genellikle, bilmeceleri bilen ya da yapılan müsabakaları kazanan çocuklara aittir.

Derginin çıkış amacına ilişkin olarak ilk sayıda bir yazı yayınlanmıştır. Yazarı belli olmayan “Çocuk Dünyası”nın Düşüncesi” başlıklı yazı, analar ve babalar için hazırlanmıştır. Yazıda, çocuk hayatı ve bilgisinin, en çok ehemmiyet verilmesi gereken konu olmasına rağmen memlekette ihmal edildiği, milletler arasında düşkün bir hale gelinmesinde de bunun ilk sebep olarak gösterilebileceği ifade edilmiştir. Gençlerin zamanın ihtiyaçlarını karşılayacak bir fikir seviyesinde bulunmadığını ve terakki yolunda geniş adım atamadıklarını belirten yazıda, gençliğin beşiğinin çocukluk âlemi olduğu, çocukluk döneminin boş geçirilmesinden de çocuğun değil onu bu halde bırakanların sorumlu bulunduğu bildirilmiştir. Aile ocaklarında çocuklarla ilgilenmenin yorucu olduğunun düşünüldüğünün, çocuklarının ne okuyacaklarına karar verilmediğinin açıklandığı yazıda, çocuk terbiyesinin yüksek edebiyat mecmualarından, mühim fen kitaplarından, siyaset risalelerinden daha önemli olduğu kaydedilmiştir. Yazıda, memlekette çocuk edebiyatının ve malumatının derin bir boşluk içinde olduğu ifade edilmiş, *Çocuk Dünyası*’nın bu boşluğu

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 14 Fall 2015

doldurmak, çocukları okumaya ve düşünmeye teşvik etmek, onların küçük dimağlarını ileride memlekete faydaları dokunacak bir halde beslemek arzusuyla çıkarıldığı aktarılmıştır. Son birkaç sene de *Çocuklara Mahsus Gazete*, *Arkadaş* gibi bir iki mektepli gazetesinin çıktığının ancak yaşamadığının açıklandığı yazıda, bu duruma sebep olarak rağbetsizlikten ziyade çocuk psikolojisinin, ruhunun ihtiyaçlarının tayin edilemeyerek küçüklerin anlayamayacağı yahut güç hazmedebilecekleri mevzular üzerinde durulmasının gösterilebileceği belirtilmiştir. Avrupa’da çocukların mütalaaya alıştırılması için efsanelerden ve masallardan faydalandığına dikkat çekilmiş, sıkıcı yazılarla mütalaaya zorlanan bir çocuğun en baştan okumaya karşı hevesinin kırılacağı vurgulanmış, kendilerinin *Çocuk Dünyası* için bu esas gözeteceği bildirilmiştir. Fransız, Alman, Rus, İngiliz edebiyatına ait eserlerden istifade edileceğinin aktarıldığı yazıda, millî meselelerin de ele alınacağı duyurulmuştur. Yazıda son olarak, ara sıra çıkaracağı ilaveler ve hususî risalelerle çocuk edebiyatına mümkün olduğunca hızlı kazanımlarda bulunulacağı da aktarılmıştır (*Çocuk Dünyası*, 14 Mart 1329: 1).

Dergide vatan sevgisini, eğitimi, toplumsal hayatı, fennî ve ilmî konuları içeren makaleler, hikâyeler, şiirler, ninniler, masallar ile dünyaca ünlü yabancı hikâyelerin çevirileri bulunmaktadır.

Dergide yayınlanan şiir ve yazıları hazırlayanlar arasında Ali Ulvi, Rodoslu Ahmed Kemal, Rabia Sebati, Mahmud Mahirin, Nazım Harem, Zekiye İsmail, Ahmet Mithat, M. Necati, Ahmed Hamdi, Aka Gündüz, Hüseyin Ragıp, Hatibzade Abdurrahman Ruhi, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı, Rabık Sebati, Mehmet Emin, Nafia, M. Cemal, Hadiye, Mehmed Niyazi, F. Naciye, M. Süleyman, S. Korkud, Süleyman Sırrı, Mehmed Muhiddin ve birçok talebe ile muallim yer almaktadır. Ayrıca isimlerinin ilk harfleri ve müstear adlarını kullanan şair ve yazarlar da vardır. Bunlar arasında M. A., K. A., Türkoğlu, Metelik, Başmabeynci ve Namık Kemal’e ait olduğu bilinen Gökalp yer alır.

Dergi, yayınlandığı süre boyunca çocuklardan ilgi görmüştür. Bu ilginin bir göstergesi, “Gazetemizin haftada iki defa çıkarılması meselesi” adlı yazıdır. Yazıda, derginin haftada iki defa çıkarılması için birçok mektup alındığından bahsedilmektedir (*Çocuk Dünyası*, 20 Haziran 1329: Kapak). “‘Çocuk Dünyası’ Büyüyor” başlıklı yazıda da çocukların dergilerine gösterdiği ilgi nedeniyle teşekkürlerini belirten dergi idaresi, hem gördükleri rağbete layık olabilmek hem de yazılacakların sığmaması nedeni ile derginin sayfasını sekizden on altıya çıkarma kararı aldıklarını bildirmiştir (*Çocuk Dünyası*, 31 Teşrin-i Evvel 1329: 7). “Teşekkürümüz” başlıklı başka bir yazıda, okuyucu ilgisi nedeniyle derginin sayfa sayısının on altıya çıkarıldığı açıklanmış, bu muvaffakiyete eriştikleri için Allah’a hamd edilmiş, Türk yavrularının yetişmesine gayret eden ediblere ve şairlere teşekkür edilmiştir (*Çocuk Dünyası*, 21 Teşrin-i Sani 1329: Kapak). “(Çocuk Dünyası)nın Teşekkür ve Minnettarlığı” başlıklı yazıda ise, *Çocuk Dünyası*’nın yayınlandığı ilk haftalardan itibaren millî çocuk edebiyatı yaratmak istediği ve bu gayeyi gerçekleştirmek için yayın yaptığı ifade edilmiştir. Ardından da kendi kıymetlerini anlayan okuyuculara teşekkür edilmiş, köyler ve kasabalar da dahil olmak üzere tüm ülkeden gelen teveccühlere daha fazla çalışarak karşılık verileceği dile getirilmiştir (*Çocuk Dünyası*, 26 Eylül 1329: Kapak).

Derginin son sayısına ulaşamadığı için neden kapandığına ilişkin açık bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak savaş döneminin getirdiği malî problemlerin, derginin yayınlanmasına engel olduğu düşünülmektedir.

2. Çocuk Duygusu Dergisi

Çocuk Duygusu dergisi, 6 Haziran 1329’da yayınlanmaya başlar; 11 Eylül 1330’da 61. sayısı yayınlandıktan sonra yayın hayatına son verilir. Derginin sahibi, Leon Lütfi’dir. İlk 39 sayıda ve 50, 51, 52. sayılarda Leon Lütfi’nin adı serlevhada gösterilmiştir. Müdür-i mesulü ilk iki sayıda Baha Tevfik, 3. sayı ile 52. sayı arasında ve 55 ve 60. sayılarda Mehmet Fahri olarak bildirilmiştir. Ayrıca 55 ve 60. sayıların serlevhasında Müdür-i umur adı altında Naci ismi bildirilmiştir. Derginin

sermuharriri ise ilk dört sayıda Baha Tevfik, 50 ve 52. sayılar arasında ve 55. sayıda M. Ekrem, 60. sayıda Eşref Nesib olarak sunulmuştur.

Çocuk Duygusu'nun idarehanesi ilk beş sayıda Bâb-ı Âli Caddesi'nde Selâmet Kitabhanesidir. Derginin diğer sayılarında idarehane Bâb-ı Âli Caddesi'nde Manzume-i Efkâr Matbaası, Bâb-ı Âli Caddesi'nde Mesâ-i Matbaası, Bâb-ı Âli Caddesi'nde Şems Matbaası, Bâb-ı Âli Caddesi'nde İdare-i Mahsusa şeklinde gösterilmiştir.¹⁴

Derginin basıldığı matbaa da yayın hayatı boyunca değişime uğramıştır. İlk sayısı Sancakçıyan matbaasında basılan derginin diğer sayıları Nefaset, Resimli Kitab, Şems, Matbaa-i Amedi, Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi, Tevs-i Tıbaat, Cihan, Necm-i İstikbâl ve Kader matbaalarında basılmıştır.¹⁵

Derginin nüsha fiyatı ve abonelik bedelleri yayınlandığı süre boyunca değişmemiştir. Derginin nüshası 10 paradır. Abonelik bedeli ise posta ücreti de dahil senelik 15, altı aylık 8 kuruştur. 5. sayıdan itibaren memalik-i ecnebiye için de abonelik fiyat bilgisi verilmiştir. Buna göre senelik abonelik 5 franktır. Memalik-i ecnebiye için altı aylık abonelik yoktur.

Dergi, reklâm ve ilân da almaktadır. Alınan ilânların ücreti ile ilgili 5. ve 10. sayılar arasında ve 13. ve 39. sayılar arasında bilgi verilmiştir. Bu bilgiye göre ilânatın beher satırı 40 paradır. Yayınlanan reklâm ve ilânlar daha çok kitap ve dergilere aittir. Bu kitap ve dergiler arasında, *Büyük Duygu*, *Kamusu Osmani*, *Felsefe Mecmuası*, *Kırmızı Siyah Kitab*, *Osmanlı Tarihi*, *Terbiye-i Etfâl*, *Çocuk Şiirleri*, Ahlâk Kitapları Koleksiyonu, *Bir İzdivacın Romanı*, *İlim-i Ahval-i Ruh Eşgal-i Hayat*, *Hanımlar Alemi* bulunmaktadır.

Kitap ve diğer yayınlar dışında Rehber-i İttihad-i Osmani Mektebi'ne ait bir okul ve Rebab Salonu, Afıtab Kırtasiyesi, İtimat Kitabhanesi, Hukuk Kitabhanesi, Cemiyet Kitabhanesi, Suhulet Kitabhanesi, Zuhal Mağazası ve Feyziye Kitabhanesi'ne ait kitabhane ve kırtasiye reklâmları yapılmıştır. Ayrıca Fransızca dersleri veren bir muallim için de reklâm yayınlanmıştır.

Dergide yer alan diğer reklâmlar Kamer Fotoğrafhanesi'ne, Dış Doktoru Muhammet Hüdaverdi'ye, Tring Galata ve Stein Mağazalarına aittir.

Çocuk Duygusu dergisi her hafta Perşembe günü yayınlanmıştır. Osmanlı Türkçesi kullanılarak hazırlanan dergi, siyah beyaz ve 8 sayfadır. Derginin ya kapak sayfalarını ya da bazen tamamı renkli kâğıtlara basılmıştır. Derginin bir dış kapağı bulunmaktadır. Bu kapakta, ilk 13 sayıda en üstte sağdan sola numara, gün ve tarih bilgisi verilmiştir. Sayfanın ortasında dikey dikdörtgen bir kutu içinde bir çocuk fotoğrafı bulunmaktadır. Her sayıda farklı bir fotoğraf kullanılmıştır. Bu fotoğrafın üstünde derginin adı olan "Çocuk Duygusu", adın altında da çocukları bilgilendirmek ve ahlaken eğitmek için yayın yapılacağını bildirir bir ibare yer almaktadır. Fotoğrafın altında fiyat ve mahal-i müracaat, sağında sermuharrir, solunda sahib-i imtiyaz bilgileri yer almaktadır. Dış kapakta bu bilgilerin yanı sıra, kapağın sol üst köşesinden doğmuş ve gülümseyen bir güneş, ders çalışan bir çocuğa *Çocuk Duygusu*'nu uzatan bir melek, Türk Bayrağı asılı bir balondan atılan *Çocuk Duygusu* dergilerinden birini yakalamaya çalışan bir çocuk resimleri de yer almaktadır.

¹⁴Dergi, Selâmet Kitabhanesi'nin ardından 6. ve 13. sayılar arasında Bâb-ı Âli Caddesi'nde Manzume-i Efkâr Matbaası'nı, 14. ve 22. sayılar arasında Bâb-ı Âli Caddesi'nde Mesâ-i Matbaası'nı, 23. ve 39. sayılar arasında Bâb-ı Âli Caddesi'nde Şems Matbaası'nı, 40. sayı ve sonrasında Bâb-ı Âli Caddesi'nde İdare-i Mahsusa'yı idarehane olarak göstermiştir.

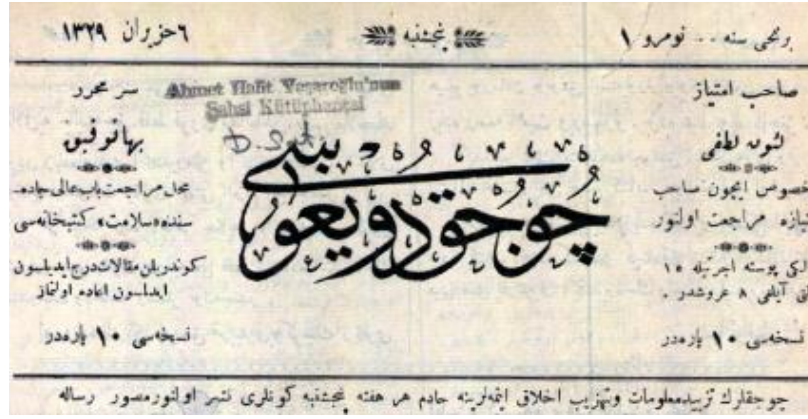
¹⁵Dergi, 2. ve 6. sayıları arasında Nefaset, 7. ve 8. sayılarında Resimli Kitab, 9. ve 16. sayıları arasında Şems, 17. ve 22. sayıları arasında Sancakçıyan, 23. ve 31. sayıları arasında Şems, 32. ve 34. sayıları arasında Matbaa-i Amedi, 35. sayısında Hikmet Matbaa-i İslâmiyesi, 36. ve 37. sayılarında Tevs-i Tıbaat, 38. ve 52. sayıları arasında Cihan, 55. sayısında Necm-i İstikbâl, 60. sayısında Kader matbaalarında basılmıştır.

Resim 3: *Çocuk Duygusu* dergisinin ilk 13 sayısının dış kapağı

Dış kapak, derginin 13. sayısının ardından değişmiştir. Değişen kapakta, en üstte sağdan sola sene, numara, gün, tarih bilgileri yer almaktadır. Bu bilgilerin altında sayfa ebadında bir çerçeve içinde sağ üstte derginin adı, adın altında derginin çocukları bilgilendirmek ve ahlaken terbiye etmek için çıkarıldığını bildirir bir ifade bulunur. Dergi adının sol kısmında bir kutucuk içinde abonelik bilgileri, bunun altında daire içinde sahib-i imtiyaz bilgileri yazılıdır. Kapağın orta kısmında sağa yaslanmış biçimde hazırlanan kutuda çocuk resimleri yer alır. Bu resimler, genellikle derginin ikramiyelerini kazanan çocuklara aittir. Dış kapakta, yazılı bilgilerin yanı sıra *Çocuk Duygusu* dergisini havadan atan Türk bayrağı asılı bir zeplin, Osmanlı Devleti'nin haritasının önünde ders çalışan bir çocuk, defter, cetvel, dünya haritası küresi, uçurtma, deniz, parlayan bir güneş, çiçek resimleri de vardır.

Derginin iç kapağında, üstte sağdan sola sene, numara, gün, tarih bilgileri yer almaktadır. Serlevhada ortada “Çocuk Duygusu” adı, adın sağında üstte sahib-i imtiyazın kim olduğu aktarılmıştır. Bu bilginin altında bir uyarı göze çarpmaktadır. Uyarıda her husus için sahib-i imtiyaza müracaat edilmesi gerektiği açıklanmıştır. Bu uyarı, derginin 1 ve 39. sayıları arasında verilmiştir. Uyarının altında ise abonelik bilgileri ve nüsha bedeli yer almaktadır. Dergi adının solunda üstte sermuharrir, ortada mahal-i müracaat hakkında açıklama yapılmıştır. Bu açıklamanın altında ise gönderilen makalatın derç edilsin edilmesin iade edilmeyeceği bildirilmiştir. Bunun da altında nüsha bedeli belirtilmiştir. Serlevha, sayfanın diğer kısmından sayfa enince uzanan yatay iki çizgi ile ayrılmıştır. Bu iki çizginin arasında, “Çocukların tezyid-i malumat ve tehzib-i ahlâk etmelerine hadim her hafta Pençsenbe günleri neşr olunur musavver risale” yazılıdır. Serlevhada yer alan bilgilerin yeri, zaman zaman değişmiştir.

Resim 4: *Çocuk Duygusu* dergisinin serlevhası

Dergide sayfalar, iki sütun halinde hazırlanmıştır. Görsel malzemenin de kullanıldığı dergide, karikatürler, fotoğraflar, ilmî konular üzerinde durulurken daha anlaşılır olabilmek için çizilen şekiller, anlatılan hikâyeleri tasvir edici resimler bulunmaktadır.

Dergi, çıkış amacına ilişkin her sayısında, serlevhada yayınlandığı bir ibare ile bilgi vermektedir. Buna göre, dergi çocukların bilgisini artırmaya ve ahlâklarını temizlemeye hizmet etmektedir. Derginin ilk sayısında, bu sayının sermuharriri Baha Tevfik tarafından hazırlanan “Maksad ve Meslek” adlı yazı da derginin yayınlanma sebebine ilişkin açıklamalara haizdir. Bu yazıda, çocukların terbiyesine önem vermeyen bir milletin, büyüklerden terbiye ve istifade etmesinin beklenemeyeceği açıklanmış, ağaç nasıl yaşken eğiliyor ise, insanların da gençken terbiye edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Elinde elma şekeri ile ya da mamûl arabasıyla büyüyen çocukların sonunda yine elma şekeri satma ya da arabacılık işiyle uğraşacağını ifade edildiği yazıda Baha Tevfik, kendilerinin çocukları fenni bir surette terbiye etmek, çocukların ellerine de oyuncak yerine gazetelerini vermek istediklerini açıklamıştır. Çocukların ağır kitaplar, felsefî ahlâkî makaleler okuyarak terbiye edileceğini düşünenlerin de yanlış olduğunu, dayakla terbiye etmek isteyenlerin ise yaptıklarının büyük bir yanlış olduğunu açıklayan Baha Tevfik, bazen “Çocuktur!” deyip geçenlerin ve birkaç sene sonra bu çocukların büyümüş olacaklarını düşünmenin gerekliliğini belirtmiş, çocukların büyüüp cemiyetin bir uzvu olacaklarını hatırlatmıştır. Baha Tevfik, *Çocuk Duygusu* dergisinin kuru makalelerden, mülâhazalardan ziyade çocukları eğlendirmeyi, eğlendirerek ahlâken ıslah etmeyi ve bilgilendirmeyi amaçladığını bildirmiştir. Ayrıca, her nüshada bir takım hikâyelerin, bilmecelerin, şiirlerin, çocukları yormayacak ancak istifade ettirecek mündericatin ve resimlerin bulunacağını da kaydetmiştir. Avrupa’da en yeni çocuk mürebbiyelerinin küçük zekâları hiç yormadan büyütme istediklerini vurgulayan Baha Tevfik, bunun için yazıdan ziyade resme ehemmiyet verdiklerini aktarmış, kendilerinin de aynen böyle yapacaklarını, yazılarını da sade bir dil kullanarak hazırlayacaklarını ifade etmiştir (Baha Tevfik, 6 Haziran 1329: 2).

Dergide eğitim, vatan sevgisi, köyde ve kentte toplumsal hayat, terakki, ailevi ilişkilerde saygı ile sevginin ve toplumda ahlâklî olmanın önemi üzerine duran hikâyeler, şiirler, fıkralar, makaleler, masallar, çeviri yazılar yayınlanmıştır. Ayrıca çocukları eğlendirmeye dönük bilmeceler, oyunlar, çizgi hikâyeler de dergide önemli bir yer kaplamaktadır. Derginin içeriğine dönük, çocuklara ve velilere hitaben Ahmet Hamdi tarafından hazırlanan “Bir Hasbihâl” adlı yazıda, çocukların zevkinden ziyade fikrine hizmet edeceği, zekâlarını kullanmalarını sağlayacağı, onlara kuvvet ve kudret sahibi amilleri, terbiye yollarını göstereceği bildirilmiştir. Yazıda, çocukları 20 yaşına kadar çocuk bırakan miskin ve murdar usul-i terbiyeden kurtaracakları da

açıklanırken, çocuklardan da dergiyi benimsemeleri istenmiştir (Ahmet Hamdi, 10 Temmuz 1329: 2-3).

Dergide çocuklar için hazırlanan bu yazı ve şiirlerin yazarları arasında Baha Tevfik, Leon Lütfi, Şehabeddin Süleyman, Hüseyin Suad, Namık Ekrem, Mehmet Hikmet, Nâhid, Abdullah Cevdet, Halil Hamit, İhsan İpekçi, Ferit Mübin, Rauf, Naşid, İsmail Vedat, A. Mümtaz, Hüseyin Peri, İsmail Vedat, Mehmet Ferit, Mehmet Azmi, Ahmet Celalettin, A. Kemal, Edham Haşım, Hasan İrfan, Hasan Tahsin, H. Zati, Mehmet Nurettin, Rauf, Turgut Fikri, Faik Ali, E. İhsan, Ayşe Hafize, Adnan Enisi, Ahmet Hamdi, Bediaddin Asım, Seyid Süzen, Rıza Tevfik yer almaktadır. kimi yazarlar yazılarını müstear adları ile imzalamıştır. Bu adların arasında Çatık Kaş, Meşin El, Kulağı Delik, Kara Kedi bulunmaktadır.

Derginin son sayısına ulaşamadığı için kapanma sebebine ilişkin bir bilgi edinilememiştir.

3. Çocuk Dünyası ve Çocuk Duygusu Dergilerinde Ticaret ve Müslüman Boykotajı

Çocuk Dünyası ve *Çocuk Duygusu* dergileri, ülkenin Balkan savaşları ile sarsıldığı dönemde, çocukların milli duygularını besleyerek onlara çalışmayı, ticareti sevdirmeyi, Türk mallarını almaya teşvik etmeyi de amaç edinmişlerdir. Amaçlarını gerçekleştirmek istemelerinin en önemli sebebi vatan sevgisidir. Hem duydukları vatan sevgisi hem de bu sevgiyi çocuklara aşılama isteği, yayınladıkları şiir ve yazılara yansımıştır. Örneğin *Çocuk Duygusu* dergisinde yayınlanan Fahrünnisa imzalı “Vatan Mukaddestir” başlık yazı, bir vatan sahibi olmanın önemini çocuklara anlatmak bakımından önemlidir. Yazıda, vatanın çok mukaddes ve muazzez olduğu, her ferдин vatanyla, milletiyle iftihar ettiği, vatansız kalan bir insanın elleri ve ayaklarının kesilmiş gibi olacağı, her nerede yaşasa hayatın lezzetini duyamayacağı, hürriyet kelimesinden hakkıyla istifade edemeyeceği açıklanmıştır. Yazıda, en mukaddes vazifenin evlatların Bulgar’a karşı düşman hissiyle büyütülmesi olduğu, bu zalimden öç alınması için büyük gayretin sarf edilmesi gerektiği de dile getirilmiştir (Fahrünnisa, 12 Eylül 1329: 2-3).

Yazıda görüldüğü üzere, vatan sevgisinin yanı sıra çocuklara öç duygusu da aşılınmak istenmiştir. Dergilerde Bulgarlar ve Rumlar vatanın mahrumiyete uğramasının sebebi olarak gösterilmiş, onlara karşı duyulacak kin kutsal kabul edilmiştir. *Çocuk Dünyası*’nda yayınlanan S. Korkud imzalı “Öç türküsü” adlı şiirde geçen “Yunan, Bulgar.. düşmandır/Ocağını yıkan onlar/Kardeşini boğan onlar/Öç almayı unutma, sen, bil ki; kinin imanındır...” (S. Korkud, 14 Teşrin-i Sani 1329: Kapak) dizeleri bunun delilidir. *Çocuk Dünyası*’nda Galatasaray’dan M. Fahrettin imzalı “Yurd Sevgisi” adı ile hazırlanan bir hikâyede de, düşmana teslim edilmek mecburiyetinde kalınan Selanik’teki ufak bir mektepte yaşanan bir hadise anlatılmıştır. Hikâyeye göre, Yunanlıların eline geçtikten sonra Rum çocukları okutmak için yeniden açılan mektepte, birkaç da Türk çocuğu bulunmaktadır. Türk çocuklarının Rum çocuklara göre daha azimli olduğuna dikkat çekilen hikâyede, Türk çocuklarının kalbinde daima bir intikam duygusu besledikleri ifade edilir. Mektebi bir gün müfettiş ziyaret etmiştir. Müfettiş önce sorularına muhatap olarak Rum çocukları seçer; ancak istediği cevapları alamaz. Ardından Türk çocuklarından Osman’ı tahtaya çağırır ve tahtadaki harita önünde Osman’dan Yunanistan’ı, Fransa’yı, Almanya’yı, İtalya’yı göstermesini ister. Osman hepsini şaşırmadan gösterir. Türkiye’yi göstermesini isteyince ise, Osman sessiz kalır. Hikâyede, müfettişin bu sessizliğin nedenini sorması üzerine Osman’ın sağ elinin parmaklarını açıp kalbinin üzerine koyarak “İşte Türkiye...” dediği aktarılır (M. Fahrettin, 10 Temmuz 1330: 318).

Özellikle *Çocuk Dünyası* dergisinde yayınlanan buna benzer yazı ve şiirlerde, çocuklara “Türklük” bilincinin yerleştirilmeye çalışıldığı görülür. Nazım Haremi tarafından hazırlanan ve *Çocuk Dünyası*’nda yayınlanan “Ben Türküm” adlı şiir, bu bakımdan önemlidir. Şiirdeki, “Düşman düşman! Titre benden ben Türküm/Kin, intikam! İşte güzel bir türküm./Utan benden, beni tahkir

eyleme,/Sıkıl benden bana bir laf söyleme” ve “Seni bir gün ayağımla ezerim,/Yurdunuzda arslan gibi gezerim./Türklük kalbi zalimlere: “Zalim” der,/Türklük ruhu saldıran: “sevelum” der.” (Nazım Haremi, 30 Mayıs 1329: 7) dizeleri hem düşmandan intikam almanın gerekliliğini hem de Türk olmanın değerini çocuklara anlatmaktadır.

Çocuklar da kendileri için neşredilen bu yazı ve şiirlere kayıtsız kalmaz. *Çocuk Dünyası* dergisinde yayınlanan “Milli Manzumeler İstiyoruz” başlıklı yazıyı kaleme alan Sarıyer İbtidai üçüncü sınıftan Burhaneddin, içlerinde Türklük hissini fevkalade uyandığını bildirmiş; vatana ve millete dair manzumelerin artırılmasını istemiştir. Burhaneddin bu manzumelerle yüreklerinde yanan ateşin belki de söneceğini dile getirmiştir (Burhaneddin, 16 Mayıs 1329: 8).

İntikamın alınması, Türklüğün yüceltilmesi ve vatan sevgisinin apaçık gösterilmesi için çalışmak önemlidir. *Çocuk Dünyası*’nda yayınlanan, Süleyman Sırrı tarafından hazırlanmış “Vatanın ümidisin” adlı şiirde, ülkenin içinde bulunduğu zor şartları atlamanın yolunun çalışmak olduğu ifade edilmiştir: “Gece deme! Gündüz deme! Hep çalış!/Dedelerin çalışmıştı bir zaman./O zamandan artık eser kalmamış./Ümid sende, geniş değil, dar meydan” (Süleyman Sırrı, 16 Kanun-i Sani 1329: 1). Aynı dergide yer alan Muhiddin imzalı “Çalışmazsak” başlıklı şiirde de vatanın düşmanların eline geçmemesi için çalışmanın değeri anlatılmıştır: “Ey vatanın dirayetli evlatları uyanın!/Çalışalım: Uğrunda bu zavallı vatanın./Uyuyanlar, boş duranlar sefil olur inanın./Çalışmazsak: Bu sevgili vatanımız mahvolur!” ve “Çalışmazsak düşman gelir, hân mânlar söndürür,/Vatan düşer, o mel’unlar yetimleri öldürür.../Yurdumuzu alçak düşman harabeye döndürür!./Çalışmazsak: Bu vatanın her türlü kan olur!” (Muhiddin, 20 Haziran 1329: 7).

Çocuk Duygusu dergisinde de çalışmanın önemini anlatan yazılar yayınlanmıştır. Adnan Enisi imzalı “Çalışkan Olalım” adlı yazıda, vatanın istikbali için çalışkan olmanın gerekliliğine değinilmiştir. Çalışkan olmakla ulûm ve fûnun alanında başarılı olmayı sağlayacak ve bundan da hem çalışkan olanların kendileri hem de vatan fayda elde edecektir. Tembellik ise vatani hakir etmekten başka işe yaramayacaktır. Çalışkan olmanın kişinin kendisine getireceği faydalar yazıda, Napolyon Bonapart’ın Korsika Adası’nda fakir bir ailenin çocuğu iken çalışkanlığı sayesinde Fransa İmparatorluğu’na yükselmesi ile örneklendirilmiştir (Adnan Enisi, 8 Ağustos 1329: 2). Adnan Enisi tarafından hazırlanan diğer bir yazı ise, “Cesur Olalım”dır. Yazıda Adnan Enisi, pederinin kendisine çalışkan ve cesur olmasını, vücudunu ve ruhunu metin kılmasını öğütlediğini anlatır. Bir gün derslerine yeterince istekli olmadığını görünce pederi Adnan Enisi’ye, muharebe edeceği düşmanları bilse daha ziyade çalışacağını, daha cesur olacağını belirtmiştir. Adnan Enisi kiminle muharebe edeceğini sorduğunda da pederi “Hıyanetle çocuğum!” yanıtını vermiştir. Adnan Enisi yazısında, cesaret ve çalışkanlığın birbirinin tamamlayıcısı olduğunu açıklar (Adnan Enisi, 22 Ağustos 1329: 6-8). *Çocuk Duygusu*’nda yer alan “Çalışmak” adlı diğer bir yazıda da Abdullah Cevdet, 10 yaşında iken annesi ile yaptığı bir hasbihali anlatmıştır. Hasbihal esnasında annesi Abdullah Cevdet’e bir zamanlar ecdatlarının kuvvetleri sayesinde Viyana’ya kadar gittiklerini belirtir. Zaman içinde aklın önemli olduğunu, Osmanlı’nın ise akla önem vermediğini anlatır ve milletin bu nedenle düştükçe düştüğünü açıklar. Vatanın eski şanını ve şimdiki halini düşünüp ağlayan Abdullah Cevdet’e validesi erkeğe ağlamanın yakışmayacağını, çalışmasının gerektiğini, vatan şimdi düşmüşse de onu diriltecek olanın kendisi olduğunu bildirmiştir (Abdullah Cevdet, 14 Teşrin-i Sani 1329: 6-7).

Memlekette hayat-ı iktisadiyenin temin edilmesi de çalışmak gibi önemlidir. Diğer milletlerin çalışarak ilerlediği, Türklerin de bu milletlerle baş edebilmesi için ticaret yaparak zengin olması gerektiği dergilerdeki yazı ve şiirlerde açıkça belirtilmiştir. *Çocuk Dünyası*’nda yer alan Nazım Haremi imzalı “Ticaret” adlı şiirde ticaretin milletlerin ruhu olduğuna ve ticaret yapmanın Türkler için önemine ilişkin şu dizeler yer almaktadır (Nazım Haremi, 19 Kanun-i Evvel 1329: 4):

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

“Şu zamanda milletlerin ruhu olan ticaret
Niçin, niçin yurdumuzda bir tekamül görmesin?
Bir zamanlar kainata korku salan bu millet,
Neden bugün ticarete büyük bir nam vermesin?

Kardeşlerim! Yaşamayı isterseniz geliniz,
Hep beraber çalışıp da birer tacir olalım.
Ah biraz da altın tutsun silah tutan eliniz,
Haydi gelin! Şu millete biz ön ayak olalım.

Şu zamanda Türkler için zengin olmak gerektir,
Zengin olmak kardeşlerim tacir olmak demektir.
Hep zenginler fakir olan insanları ezerler,
Tacirsiz bir vatanda yabancılar gezerler.

Yaşamak için gece, gündüz her dakika çalışan
Milletlerden Rum, İngiliz, Fransızla Alman
Ticaretin sayesinde çok terakki etmişler,
Cezayir’e, Mısır’a, Hint’e bu sayede gitmişler.”

Aynı dergide, yine Nazım Haremi imzalı “Ticaret Ninnisi” de ticaretin ne kadar değerli olduğunu çocuklara ve hatta beşikteki bebeğe dahi bildirmenin gereğini ifade etmek için hazırlanmıştır (Nazım Haremi, 24 Temmuz 1330: Kapak):

“Büyüyünce oğlum tacir olacak
Şu yurda amir olacak
Cebi sarı altınlarla dolacak
Çalış yavrum tacir ol ninni
Mamur olma amir ol ninni

Saadetle yaşamakçun dünyada
İnsanlara para lazım daima
Uyu fakat bunu düşün rüyada
Çalış yavrum tacir ol ninni
Kendine sen amir ol ninni

Ticaretle kurtulacak memleket
Kainata nam verecek bu devlet
Yaşar mı hiç ticaretsiz bir millet
Çalış yavrum tacir ol ninni
Mamur olma amir ol ninni

Memurluğu düşüncenden sil; unut
Paşalığı vücudunda sen uyut
Ticarete pek muhtaçtır bu yurd
Çalış yavrum tacir ol ninni
Kendine sen amir ol ninni”

Çocuk Duygusu dergisinde yayınlanan “Ticarete Dair” adlı yazıda da, zenginliğin bu zenginliği idare edemedikçe bir faydasının olmayacağı üzerinde durularak, para sahiplerinin bu parayı artırmanın yollarını öğrenmesi ve daima çalışması gerektiği belirtilmiştir. Eldeki paranın

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

işletilmesi, memur olmayanların bu parayı alışveriş etmesi, ticarete girişi istenmiştir. Ticaret edenleri Allah'ın da seveceğinin dile getirildiği yazıda, alışverişe haram katılmaması, kimsenin aldatılmaması, satıştan az kazanınca kanaat edilmesi önemle bildirilmiştir. İflas etmemek içinse belli kaidelere dikkat etmenin –örneğin usul defteri tutmanın– önemi vurgulanmış, ticareti kolaylaştıracak bilgiler sıralanmıştır (T. A., 13 Şubat 1329: 1-2).

Balkan savaşlarının yaşandığı bu dönemde, ticaretin millileştirilmesi ve Müslüman boykotajı çocuk dergilerinin önem verdiği konular arasında yer almaktadır. Dergiler, yayınladıkları yazılarda, şiirlerde, reklam ve ilânlarda Rum mallarının alınmaması, Türk ticarethanelerinden alışveriş edilmesi konusunda bilgilendirilmişlerdir. Bu çalışmada incelenen *Çocuk Duygusu* ve *Çocuk Dünyası* dergileri de yazılarına Müslüman Boykotajını konu etmişlerdir. Hatta bu iki dergi arasındaki anlaşmazlık da Müslüman boykotajının önemli bir yeri vardır. Bu anlaşmazlığı ortaya koyan yazılardan biri *Çocuk Dünyası* dergisinde yayınlanmıştır. “Bir Çocuk Gazetesinin İlânı” adlı yazıda, *Çocuk Duygusu* dergisinde yapılan “Tring Galata” Mağazası'na ait bir reklâm eleştirilmiştir.

Resim 5: “Tring Galata” Mağazası’na ait reklâm (*Çocuk Duygusu*, 14 Teşrin-i Sâni 1329: İç Kapak).

Reklâmda geçen “Çocuklar! Velilerinize rica ediniz size elbiseyi Galata’da Tring Mağazasından alsınlar ziyadesiyle memnun olacaksınız” sözlerine karşı *Çocuk Dünyası*, Avrupa’nın para esirliğinden kurtulmak için yerli malları ve sanatları canlandırmanın gerektiğini, her türlü istiklâlin bu surette saklanabileceğini, tarihte yaşanan şanlı günlere sanat ve ticaretin teşvik edilmesi ile ulaşılabileceğini, bunun çocuklara anlatılması gerektiğini aktarmıştır. Hal de böyle iken beş on kuruşluk ilân bedeli için Türkleri soyulmaya sevk etmenin yanlışlığına değinilen yazıda, kendilerinin ecnebi reklâmları derhal kestikleri bildirilmiştir (*Çocuk Dünyası*, 28 Teşrin-i Sâni 1329: 12). Ardından da verilen bir ilânla çocuklara vatanlarını milletlerini seviyor iseler yerli malları kullanmaları, yerli malların Avrupa’nın çürük ve pis mallarından hem daha sağlam, hem

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 14 Fall 2015

daha ucuz olduğu, Bab-ı Âli Caddesi'ndeki İstihlak-i Milli Mağazası'nda her aranan yerli ürününün bulunabileceği ifade edilmiştir (Çocuk Dünyası, 28 Teşrin-i Sâni 1329: 12).

Çocuk Duygusu dergisinden Leon Lütü ise buna karşılık “Boykotaj Meselesi-Çocuklara Nasihat” adlı yazıyı kaleme almıştır. Yazıda, çocukların ruhlarında milliyet ve vatan duygularının uyanmakta olduğunun görülmesi üzerine böylesine ciddi bir hususta hasbıhalde bulunmaya karar verildiği açıklanmıştır. Dünyada her şeyin ferdin rahatı için gerçekleştirildiğinin bildirildiği yazıda, mekteplerin, medreselerin, ticarethanelerin, mukavelelerin, fenni çalışmaların hep bu uğurda hizmet verdiği dile getirilmiştir. Ardından da memlekette son dönemlerde ciddi bir surette uyanan ve bazılarınca da suistimal edilen milliyetperverlik ve boykotaj meselesi hakkında epey düşünmek gerektiği bildirilmiştir. Leon Lütü yazısında, yaşadığı bir vakıayı anlatmıştır. Kadıköy’de kimi mağazaların camekânlarının kırılmış olduğunu, levhalarına siyah leke sürüldüğünü, bazı duvarlarda “İlân Türkçe olacak” yazılı olduğunu belirtmiştir. Leon Lütü yaptığı incelemede bunun Hamiyet-i Milliye taraftarları tarafından gerçekleştirildiğini öğrendiğini belirtmiş ve Türk memleketinde Türkçesiz levhalar yazmanın, ilânlar yapmanın çirkin ve nankörceğine bir muamele olduğunu; ancak bunun şehremaneti tarafından yazılacak bir nizamname ile durdurulmasının daha doğru olacağını aktarmıştır. Ardından da buna benzer başka vakıalarında gerçekleştiğini açıklamıştır. Hristiyan vatandaşlara karşı boykotajın başlatıldığını ve Türk olmayanlarla münasebetlerin kesilmiş olduğunu belirten Leon Lütü, Türk parasıyla ecnebi dönmelerine ianelerde bulunanlara boykotaj uygulandığını bildirmiştir. Bununla birlikte Osmanlı diyarında doğmuş, büyümüş, Türkçeden başka lisan bilmeyen, Türk hükümetine vergi veren, Türk cemaatlerine yardımda bulunan bir Hristiyan’a boykotajı reva görmediğini de belirtmiştir. Buna örnek olarak da kendisini göstermiştir. Aynı yazıda Leon Lütü *Çocuk Duygusu*’nda yayınlanan ve tepki çeken ecnebi ilânlar meselesine eğilmiştir. Dergilerinde Tring ve Stein mağazalarına ait reklam yapıldığına ve bunun okuyucularca hoş görülmediğine değinmiştir. Kendilerini, Türk mağazalarındaki ürünlere ecnebi ürünleri tercih edin dememekle ve aynı tür ilânların başka gazetelerde, duvarlarda da göze çarptığını belirterek savunmuştur. Ayrıca kimi Türk mağazalarında da ecnebi malların satıldığını bildirmiştir. İlânların yayınlanmaması ile Türk-Osmanlı kimlikli gazetelerinin edeceği maddi zararı da anlatan Leon Lütü, bundan sonra çocukların istemediklerini yazmaları halinde bu ilânları, çıkarıp atacaklarını ifade etmiştir (Leon Lütü, 16 Kanun-i Sani 1329: 3-4).

Balkan savaşları nedeniyle ülkenin yaşadığı ağır siyasî ve iktisadî şartların milli bir rejim oluşturma gayretine olan etkisi, görüldüğü üzere çocuk dergiciliğine de yansımıştır. Dergiler, ülkenin şanlı geçmişine geri dönebilmesinin geleceğin büyükleri olan çocukların bilinçlendirilmesine bağlı olduğuna, bu nedenle de milli hisleri ağır basan bir nesil yetiştirmenin gerekliliğine inanmış, yayın politikalarını da bu doğrultuda geliştirmişlerdir. Bu bakımdan ticaretin millileştirilmesi ve Müslüman boykotajı konulu yazıların yayınlanması vatana duyulan sevginin ve devletin kurtarılmak istenmesinin bir sonucudur.

Sonuç

Balkan Savaşları neticesinde Rumeli topraklarının kaybedilmesi, Osmanlı Devleti’nde siyasî, toplumsal, ekonomik değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin tek başına karar almaya yetkili hale geldiği bu dönemde, Osmanlıcılık politikası bırakılarak Türkçü-milliyetçi bir politika takip edilmeye başlanır. Bu politikadan devlet içindeki azınlıklar da nasibini alır. Eski şanlı günlere dönmenin hayali içindeki siyasî irade, bu hayalin millî bir rejim oluşturularak gerçekleştirilebileceğine; özellikle de ticarî alanda kaydedilecek gelişmeler sayesinde devletin Avrupa’nın mali esaretinden kurtarılabilmesine inanır. Ayrıca yıllarca bir arada yaşadıkları toplulukların, Balkan savaşları esnasında ihanetine uğradıklarına duyulan inanç da millileşme yolunda atılan adımlar için bir nedendir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 14 Fall 2015

1913-1914 yılları arasında gerçekleştirilen Müslüman Boykotajı, bu ihanetin ödetilmesi ve Rumların ticaret konusundaki önceliklerinin ellerinden alınarak Türklere verilmek istenmesinin bir sonucudur. Boykotaj dönemin yayınları kullanılarak Türk halka anlatılmak istenmiştir. Milli bir nesil yetiştirme çabaları bakımından çocuk dergileri de bu bilinçlendirme işinde görev almıştır. Gerek vatan sevgisinin gerek Rum ve Bulgarlardan öğ alma duygusunun yoğun bir biçimde işlendiği dergilerde, çalışmanın, ticaretin öneminden de söz edilmiştir.

Çocuk Duygusu ve *Çocuk Dünyası* dergilerinde de çocuklar çalışmanın, ticaretin önemine dair bilgilendirilmiştir. *Çocuk Dünyası*'na göre çocuklar vatanın ümididir. Bu nedenle de çok çalışmalıdır. Çünkü vatanın düşmanların ellerine geçmemesi için çalışmak şarttır. *Çocuk Duygusu* da vatanın istikbali için çalışmanı değerli olduğunu bildirir. Ayrıca cesur da olunmalıdır. Muharebe edilecek düşmanların hıyanetine ancak bu şekilde karşılık verilebilir.

Dergilerde memlekette hayat-ı iktisadiyenin temininin de önemine değinilir. Diğer milletlerin çalışarak ilerlediği gibi Türkler de ticaret yaparak zengin olmalıdır. Ticaret, milletlerin ruhudur ve Türk yurdunda da tekamül görmelidir. Saadetle yaşamak, memleketi kurtarmak için ticaret yapılmalıdır. Ayrıca bir zamanlar kainata korku salan Türk Milletinin ticarete de nam salması zor değildir.

Ticaretin millileştirilmesine dair dergilerde ele alınan konular arasında Müslüman Boykotajı da vardır. Müslüman Boykotajı ile ilgili *Çocuk Dünyası* ve *Çocuk Duygusu* dergilerinde yayınlanan yazılar içeriksel olarak birbirinden farklıdır. *Çocuk Dünyası* boykotajı tavsiye etmektedir. Avrupa'nın malî esirliğinden kurtulmak için yerli mallar ve sanatlar canlandırılmalıdır. Böylece her türlü istiklâl saklanabilecektir. *Çocuk Duygusu* dergisi ise, Hristiyan vatandaşlara karşı boykotajın başlatıldığını ve Türk olmayanlarla münasebetlerin kesilmesinde istisnai durumların söz konusu olması gerektiğine değinmiştir. Derginin sahibi Leon Lütü, Osmanlı diyarında doğan, büyüyen ve Türkçeden başka lisan bilmeyen, Türk hükümetine vergi veren, Türk cemaatlerine yardımda bulunanlara karşı bu boykotajı reva görmemiştir. Bu konuda örnek olarak da kendisini göstermiştir. İki dergi arasındaki bu fikrî farklılık, anlaşmazlığı da dönüşmüştür. Müslüman boykotajı konusunda yaşanan iki dergi arasındaki fikri anlaşmazlıkta, *Çocuk Duygusu* dergisinin sahipliğinin Ermeni asıllı Leon Lütü'ye; *Çocuk Dünyası*'nın naşirliğinin ise, Türk Yurdu Kitabhanesi'ne ait olmasının etkisi vardır.

Sonuç olarak, fikrî anlaşmazlıklar da yaşansa iki dergi de siyasî ve iktisadî alanda içinde bulunulan zor koşullardan kurtulmak için çocuklara vatan sevgisinin, bağımsızlığın, çalışmanın ve ticaret yapmanın önemini kavratmak gerektiği konusunda hemfikirdir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Cevdet (14 Teşrin-i Sani 1329). "Çalışmak", *Çocuk Duygusu*, s.s. 6-7.
- Adnan Enisi (22 Ağustos 1329). "Cesur Olalım", *Çocuk Duygusu*, s.s. 6-8.
- Adnan Enisi (8 Ağustos 1329). "Çalışkan Olalım", *Çocuk Duygusu*, s.s. 2.
- Ahmad, Feroz (1999). "İttihatçıların, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri 1908-1914", *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul: Kaynak Yayınları, s.s. 84-130.
- Ahmet Hamdi (10 Temmuz 1329). "Bir Hasbihal", *Çocuk Duygusu*, s.s. 2-3.
- Baha Tefik (6 Haziran 1329). "Maksad ve Meslek", *Çocuk Duygusu*, s.s. 2.
- Burhaneddin (16 Mayıs 1329). "Milli Manzumeler İstiyoruz", *Çocuk Dünyası*, s.s. 8.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/14 Fall 2015

- Çocuk Duygusu (14 Teşrin-i Sâni 1329). s.s. İç Kapak.
- Çocuk Dünyası (10 Temmuz 1329). “10 Temmuz-Edirne”, s.s. Kapak.
- Çocuk Dünyası (14 Mart 1329). “Çocuk Dünyası’nın Düşüncesi”, s.s. 1.
- Çocuk Dünyası (17 Teşrin-i Evvel 1329). “İdarehanemizin Nakli”, s.s. 8.
- Çocuk Dünyası (20 Haziran 1329). “Gazetemizin haftada iki defa çıkarılması meselesi”, s.s. Kapak
- Çocuk Dünyası (21 Teşrin-i Sani 1329). “Teşekkürümüz”, s.s. Kapak.
- Çocuk Dünyası (25 Temmuz 1329). “İdarehanemizin Nakli”, s.s. Kapak.
- Çocuk Dünyası (26 Eylül 1329). “(Çocuk Dünyası)nın Teşekkür ve Minnettarlığı”, s.s. Kapak.
- Çocuk Dünyası (28 Teşrin-i Sâni 1329). “Bir Çocuk Gazetesinin İlânı”, s.s. 12.
- Çocuk Dünyası (31 Teşrin-i Evvel 1329). “Çocuk Dünyası’ Büyüyor”, s.s. 7.
- Çocuk Dünyası (6 Eylül 1330). “Sevgili okuyucumuza”, s.s. 304.
- Çocuk Dünyası, (28 Teşrin-i Sâni 1329). s.s.12.
- Deniz, A., (2014). Sosyo-Ekonomik Boyutunda Osmanlı Himayesinde Yaşayan Ermenilerle Etkileşimler, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/7 Summer 2014, p. 261-288, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7062>, ANKARA-TURKEY
- Dündar, Fuat (2008). *Modern Türkiye’nin Şifresi İttihat ve Terakki’nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fahrünnisa (12 Eylül 1329). “Vatan Mukaddestir”, *Çocuk Duygusu*, s.s. 2-3.
- Hanioğlu, Şükrü (1985). “Türkçülük”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi V*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.s. 1394-1399.
- Kaya, Mehmet (2013). “Balkan Savaşları Sırasında Anadolu’ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar”, *History Studies*, V. 5, s.s. 1-16.
- Kaymak G., Aykaç N.Ö., (2014). Milliyetçi Kimliğin Dönüşümü, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/11 Fall 2014, p. 333-344, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7424>, ANKARA-TURKEY
- Kerimoğlu, Hasan Tamer (2006). “1913-1914 Rumlara Karşı Boykot ve Hüseyin Kazım Bey’in Bir Risalesi”, *ÇTTAD*, V: 13, s.s. 91-107.
- Leon Lütfi (16 Kanun-i Sani 1329). “Boykotaj Meselesi-Çocuklara Nasihat”, *Çocuk Duygusu*, s.s. 3-4.
- Leon Lütfi (24 Teşrin-i Evvel 1329). “Bizim de son fakat mecburi cevabımız”, *Çocuk Duygusu*, s.s.7-8.
- M. Fahrettin (10 Temmuz 1330). “Yurd Sevgisi”, *Çocuk Dünyası*, s.s. 318.
- Muhiddin (20 Haziran 1329). “Çalışmazsak”, *Çocuk Dünyası*, s.s. 7.
- Nazım Haremi (19 Kanun-i Evvel 1329). “Ticaret”, *Çocuk Dünyası*, s.s. 4.
- Nazım Haremi (24 Temmuz 1330). “Ticaret Ninnisi”, *Çocuk Dünyası*, s.s. Kapak.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 14 Fall 2015

- Nazım Haremi (30 Mayıs 1329). “Ben Türküm”, *Çocuk Dünyası*, s.s.7.
- S. Korkud (14 Teşrin-i Sani 1329). “Öç türküsü” *Çocuk Dünyası*, s.s. Kapak.
- Süleyman Sırrı (16 Kanun-i Sani 1329). “Vatanın ümidisin”, *Çocuk Dünyası*, s.s. 1.
- T. A. (13 Şubat 1329). “Ticarete Dair”, *Çocuk Duygusu*, s.s. 1-2
- Uçan, Lale (2012). “Yirminci Yüzyıla Girerken Osmanlı Çocuk Dergilerinin Çocuk Kimliği Üzerine Etkileri”, *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*, İstanbul: Dem Yayınları, s.s.167-205.
- Yiğit Y., (2015). II. Balkan Savaşı'na Yeni Yaklaşımlar: Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kökenleri, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/1 Winter 2015, p. 825-837 DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7891> ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Davulcu, E., (2015). “1913-1914 Yıllarında Yayınlanan Çocuk Dünyası ve Çocuk Duygusu Dergileri ve Ticaretin Millileşmesi ve Müslüman Boykotajına İlişkin Bu Dergilerdeki Yazılar / Çocuk Dünyası And Çocuk Duygusu Magazines Published Between 1913 And 1914 And Writings In These Magazines Related To Nationalization Of The Trade And Muslim Boycotting”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), Volume 10/14 Fall 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8699>, p. 203-224.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/ 14 Fall 2015

